

УДК 372.371

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.48>

Ряус В. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ РЕСУРСІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В СИСТЕМІ НЕФОРМАЛЬНОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена одній із актуальних сьогодні проблем організації управління неформальною освітою вчителів початкової школи, особливо розкривається питання особливостей вибору ресурсів для розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи в системі неформальної післядипломної освіти. Незважаючи на достатню дослідженість самого поняття “професійна компетентність” і її складників, розвиток професійної компетентності, у статті вперше подається мобільна модель розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи засобами неформальної освіти. Обґрунтовуються переваги засобів неформальної освіти й надаються рекомендації щодо вибору ресурсів для розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи в системі неформальної післядипломної освіти. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури подаються наявні погляди щодо поняття й важливості творчої діяльності під час розвитку професійної компетентності педагога, розкриваються підходи до визначення поняття “творча особистість” та основні якісні особистісні характеристики творчої особистості педагога, розвиток яких сприятиме розвитку професійної компетентності. Розкриваються компоненти професійної компетентності вчителів початкової школи, описуються детально етапи розвитку професійної компетентності відповідно до стажу, категорії та віку учителів: мотиваційний, змістовий і технологічний. Надаються блоки ресурсів неформальної освіти для розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи: пізнавальний, методично-технологічний і практичний. Даються рекомендації щодо вибору та застосування ресурсів неформальної освіти відповідно до етапів розвитку професійної компетентності учителів. Особлива увага приділяється управлінським аспектам організації розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи в системі неформальної післядипломної освіти. Надаються рекомендації керівнику щодо вибору ресурсів неформальної освіти як для окремого освітнього закладу, так і для освітнього округу. Саме завдяки такому підходу до розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи мудрий керівник допоможе кожному учителю прокласти власний шлях професіонала, майстра своєї справи.

Ключові слова: професійна компетентність, розвиток професійної компетентності, управління розвитком професійної компетентності, неформальна освіта, ресурси розвитку професійної компетентності, етапи розвитку професійної компетентності, післядипломна освіта, освіта впродовж життя.

З огляду на швидкозмінні соціально-економічні та соціально-культурні зміни в Україні, швидкі процеси реформування галузі освіти, зростає потреба відродження світоглядних позицій суспільної взаємодопомоги та взаємоторчості. Сучасний учитель має бути творчою, вільною від стереотипів, готовою до постійного самовиховання й саморозвитку особистістю, здатною по-новому будувати стосунки з оточуючими та розвивати сферу своїх захоплень та інтересів. Основний вектор освіти в Україні спрямовується на розроблення парадигми особистісно-орієнтованого навчання й виховання людини XXI століття. За Концепцією загальної середньої освіти, сучасна школа має плекати творчу особистість, здатну до самоосвіти й саморозвитку, критичного мислення, опрацювання різноманітної інформації, використання набутих знань і вмінь для творчого розв'язання проблем [1, с. 3].

Мета статті – вивчити одну з актуальних сьогодні проблем організації управління неформальною освітою вчителів початкової школи, особливо розкрити питання особливостей вибору ресурсів для розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи в системі неформальної післядипломної освіти.

У світовій системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників розроблено так звану формулу якості, тобто спектр професійно особистісних якостей, якими має володіти фахівець. Це, зокрема, майстерність, моральність, професіоналізм, ініціативність, здатність творити, адаптуватися, генерувати ідеї, бути динамічною й оптимістичною особистістю тощо. У матеріалах проекту Світового банку “Рівний доступ до якісної освіти” наголошується на тому, що запровадження компетентнісного підходу в систему освіти дорослих забезпечує оновлення формування принципів і методів навчання, переорієнтацію з процесу на результат навчання, трансформацію особистості, її поведінки й установок, тобто основним орієнтиром освіти є формування творчої особистості, здатної до саморозвитку. Значущою також є здатність учителя до самостворення, навчання й самоосвіти, саморозвитку протягом усього життя. Звідси одне зі стратегічних завдань модернізації системи освіти України – формування освіченої, інтелектуально розвиненої, життєспроможної особистості, здатної визначати й діяльнісно реалізувати цілі саморозвитку, самовиховання, підготовленої до подальшого професійно-орієнтованого навчання [6].

Мудрий керівник, який не байдужий до результату навчально-виховного процесу в освітньому закладі, створюватиме сприятливі умови для розвитку кожного вчителя, у цьому випадку допоможе неформальне управління, адже саме неформальне управління відображає потребу у формальному управлінні і є його необхідним доповненням. Компетентнісний підхід просто вимагає неформального управління розвитком професійної компетентності вчителів початкової школи.

Проблему неформальної освіти дорослих як складник неперервного навчання висвітлено в наукових працях С. Клімова, І. Колеснікової, М. Махліна, Р. Дейва, М. Форесті, М. Рубакіна, П. Девіса, Л. Монахової, А. Марона, А. Макареня, О. Ройтблат, Т. Сорочан, Н. Суртаєва, А. Жданова, І. Жерносска, А. Андреева. Науковці розкривають можливості підвищення рівня внутрішньошкільної науково-методичної роботи, спрямованої на формування професійно-педагогічної культури вчителів, накопичення знань, продукування нових педагогічних ідей, технологій, узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду.

Питанню формування професійної компетентності учителя присвячені праці В. Адольфа, А. Акімова, О. Бондаренко, Т. Браже, С. Будака, М. Кабардова, Н. Кузьміної, Н. Разіна, О. Шиян, Д. Бритела, Р. Квасниці, В. Ландшеер, П. Мерсера, М. Робінсона й інших.

Питання формування творчого потенціалу особистості відображено в працях В. Андреевої, Д. Богоявленської, Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, І. Зязюна, Н. Кичук, С. Смоєвої, Т. Сорочан, М. Скаткіна та інших.

Однією з передумов розвитку професійної компетентності педагогів є розвиток творчої особистості педагога. На думку І. Зязюна, питання розвитку творчого потенціалу є однією з найскладніших і найгостріших проблем сучасності, адже здатність людини до творчості є запорукою її успішності в усіх сферах життєдіяльності. Перш ніж формувати творчу особистість, варто зрозуміти сутність цього поняття. За результатами аналізу психолого-педагогічної літератури можна виділити три дослідницькі підходи до визначення цього поняття [2; 3; 4]. В основі першого підходу є навчально-пізнавальне завдання, другого – діалектико-педагогічні протиріччя, третього – креативний стиль творчої діяльності вчителя.

На основі аналізу трьох підходів до визначення поняття творчої особистості можна визначити основні якісні особистісні характеристики творчої особистості:

- уміння ставити дидактичні та виховні завдання, у результаті практичної реалізації яких можна відстежити взаємозв'язок між творчою активністю, самовдосконаленням навчальної діяльності й формуванням творчої особистості школяра;

- уміння рухатися вперед, вирішуючи наявні в освітній діяльності соціально-педагогічні (між соціальними процесами та функціонуванням освіти), суто педагогічні (виникають в освітній системі виховання та самовиховання) й особистісні (виховання та самовиховання характеризують причини здійснення саморуку творчих здібностей особистості) протиріччя;

- високий інтелект;

- готовність до ризику;

- імпульсивність;

- незалежність думок та оцінок;

- критичне ставлення до навчальних планів і програм;

- працелюбність;

- схильність до творчої, педагогічної гри;

- незаангажованість мислення.

Дослідники вважають, що творча особистість – це такий тип особистості, якому характерні стійка висока спрямованість на творчість, що виявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, які, у свою чергу, дають їй змогу досягнути прогресивних соціально та особистісно значущих творчих результатів в одному або кількох видах діяльності [3, с. 60]. І, за науковими поглядами вчених, творчість вчителя початкової школи безпосередньо впливатиме на формування творчої особистості молодших школярів, адже загальновідомо, що учні беруть за основу вчинки вчителя, його звички й діяльність.

Якщо ж говорити про розвиток творчої особистості педагога, то варто розглянути поняття “творчий потенціал особистості”. Н. Посталюк зазначає, що творчий потенціал педагога має багаторівневу, субординовану структуру (світогляд, установки, знання, психічні процеси). Крім того, дослідник зазначає, що творчу особистість визначають не лише високий творчий потенціал, а й ступінь активності (соціальної, пізнавальної) під час його реалізації [5, с. 49–50]. Наскільки активний педагог, це вже більшою мірою залежить від керівника чи людини, яка безпосередньо займається професійним розвитком педагогів певного закладу чи освітнього округу. Обов'язково мають бути створені умови для розвитку кожного вчителя. Оскільки ми маємо різні категорії вчителів, не може бути однієї схеми чи алгоритму розвитку професійної компетентності для всіх учителів, адже багаж теоретичного і практичного досвіду в кожного різний. Отже, для вирішення питань розвитку професійної компетентності педагогів має бути створена мобільна модель управління розвитком професійної компетентності. Це допоможе кожному учителю прокласти власний шлях професіонала, майстра своєї справи, а керівник зможе допомогти й надати настанови кожному педагогу, відповідно, буде задоволений результатом освітнього процесу.

Ми визначаємо такі блоки ресурсів для розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи:

- пізнавальний блок;

- методично-технологічний блок;

- практичний блок.

Ураховуючи вищесказане, ми виділяємо такі етапи розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи:

- мотиваційний;
- змістовий;
- технологічний.

Перш ніж планувати роботу з розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи, варто провести анкетування щодо визначення інтересів педагогів, уподобань, нахилів тощо. Варто визначити рівень знань законодавчої бази, володіння методикою викладання предметів, знання методів і технологій, одне з найбільш основних – знання самих предметів, які викладаються. Потрібно створити неформальне освітнє середовище для розвитку кожного педагога, щоб воно спонукало до творчості, самоосвіти, розвитку. Ресурси в цьому випадку можуть бути різні, залежно від регіону, потреб освітніх закладів і потреб і бажань самих учителів. Педагогів варто об'єднувати у творчі групи за інтересами та методичними вподобаннями, для новопризначених учителів варто організувати школу молодого вчителя, де досвідчені учителі будуть ділитися досвідом із молодшими педагогами, для педагогів, які досягли значних результатів, варто організувати школу передового педагогічного досвіду, створювати групи в соціальних мережах, сайти, де зручно буде знаходити необхідну інформацію, тощо. Основним завданням тут є створення сприятливих умов для розвитку професійної компетентності кожного педагога, щоб без примусу, творчо й натхненно кожен учитель не лише зміг знайти, а й упевнено йти власним шляхом на педагогічній ниві. Ресурси для розвитку професійної компетентності мають бути поділені на три блоки: пізнавальний блок, методично-технологічний і практичний блоки. Відповідно, враховуючи контингент учителів, ми виділяємо три етапи розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи: мотиваційний, змістовий, технологічний. Цей підхід передбачає, що кожен учитель, незалежно від віку, стажу, вподобань чи проблеми, яка в нього виникла в навчальному закладі, зможе не лише знайти необхідну інформацію, а й попрактикувати на майстер-класі й тренінгу. Це значить, що саме така модель передбачає поетапне формування професійної компетентності.

Під час вибору ресурсів для розвитку професійної компетентності педагогів початкової школи не варто зважати на стаж, досвід і категорію вчителів, адже ми працюємо в період реформування галузі освіти. Нова українська школа висуває свої вимоги до професійної компетентності учителя, який би досвід не був, він має трансформуватися відповідно до нових вимог сьогодення. Не варто повністю замінювати живе спілкування перепискою в мережі Інтернет, адже комунікативний критерій відіграє не менш важливу роль у професійному розвитку педагога. Досвід показує, що проведені в колектив педагогічні читання, де можна не лише здобути нову інформацію, а й разом вирішити, як застосовувати ці матеріали в навчально-виховному процесі, поділитися досвідом із цього питання, провести майстер-клас тощо, дають більший результат, ніж просто прочитана вдома книга чи знайдена інформація в інтернеті. Важливим питанням є також загальнокультурний розвиток педагога, який запобігає професійному вигоранню педагогів. У цьому випадку корисними стануть відвідування музеїв, виставок, галерей, спільно проведені заняття на відкритому повітрі, виставки праць педагогічних колективів, туристичні маршрути архітектурними пам'ятками рідного краю тощо.

Висновки. Загальновідома істина, що компетентний, творчий педагог, який любить свою професію, буде на належному рівні організувати навчально-виховний процес в освітньому закладі. Завданням мудрого керівника є створення сприятливих умов для розвитку не лише учнів, а й учителів. Учитель, який постійно працює над собою, над розвитком своєї професійної компетентності, буде спонукати до такого ж розвитку своїх учнів. Саме такий учитель буде достойним узірцем не лише для учнів, а й для колег. Сьогодні, у період реформування галузі освіти, актуальним є питання організації неформальної освіти для педагогів, яка дасть поштовх для розвитку кожного педагога, допоможе створити власний стиль організації освітнього процесу. Крім того, неформальна освіта не обмежує вчителів у часі чи просторі, педагоги самостійно можуть вибрати необхідні для них заходи й у зручний для них час.

Використана література:

1. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). *Педагогічна газета*. 2002. № 1.
2. Андреев В. И. Дialeктика воспитания и самовоспитания творческой личности. Казань, 2008. 228 с.
3. Кузьмина Л. В. Очерки психологии труда учителя. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1987. 183 с.
4. Лук А. Н. Психология творчества. Москва: Наука, 2011. 126 с.
5. Посталиук Н. Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект. Казань: Университетское, 2009. 206 с.
6. Разина Н. А. Модель профессиональной компетентности учителя в соответствии со стандартами образования. *Завуч*. 2001. № 4. С. 113–136.

References:

1. Kontseptsia zahalnoi serednoi osvity / (12-richna shkola) // Pedagogichna hazeta, 2002. – № 1.
2. Andrieiev V. I. Dialektika vospitaniia i samovospitaniia tvorcheskoi lichnosti / V. I. Andrieiev. – Kazan, 2008. – 228 s.
3. Kuzmina L. V. Ocherki psikhologii truda uchitelia / L. V. Kuzmina. – L.: Izd-vo LGU, 1987. – 183 s.
4. Luk A. N. Psichologiiia tvorchestva / A. N. Luk. – M.: Nauka, 2011. – 126 s.
5. Postaliuk N. Yu. Tvorcheskii stil deiatelnosti: pedagogicheskii aspekt / N. Yu. Postaliuk. – Kazan: Universitetskoe, 2009, 206 s.
6. Razina N. A. Model professionalnoi kompetentnosti uchitelia v sootvetstvii so standartami obrazovaniia / N. A. Razina // Zavuch. – 2001. – № 4. – S. 113–136.

Raus V. V. The choice features of resources for professional competence development of elementary school teachers in system of nonformal continuing education

This article is devoted one of the topical todays problem of nonformal education management of elementary school teachers, especially issue of the choice futures of resources of professional competence development of elementary school teachers in system of nonformal continuing education. Despite good research of the concept of professional competence in this article given mobile model of professional competence development of elementary school teachers with means of nonformal education.

Motivated the advantages of nonformal education means and given recommendations for choice of resources for professional competence development of elementary school teachers in system of nonformal continuing education. On the basis of the analysis of phychoiological and pedagogical literature given existing views of concept and importance of teachers activity by professional competence development, opened the main thoughts of definition of the concept of "creative personality" and main qualitative personal characteristics of teachers creative personality, development of this personal characteristics assists professional competence development. Opened the components of elementary school teachers professional competence, detailed described the stages of professional competence development according to teachers' experience, category and age: motivation, content and technology. Given blocks of nonformal education resources and recommendations for using of this resources according to teachers' professional competence development. Given recommendations for choice and using nonformal education resources according to teachers' stages of professional competence development. The main attention is given administrative aspects of professional competence development of elementary school teachers in system of nonformal continuing education. Given recommendations for the head of educational school for the choice of nonformal education resources. This approach to professional competence development of elementary school teachers is important for every wise head of educational branch by helping teachers to make his own good professional way.

Key words: professional competence, development of professional competence, management of professional competence development, nonformal education, resources of professional competence development, stages of professional competence development, continuing education, lifelong education.

УДК 378:37.011.3-051:74:008-028.22

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.49>

Рубель І. С.

**АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ
З ФОРМУВАННЯ ВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва – формуванню візуальної культури. Визначено, що візуальна культура є важливішим складником загальної та професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Розглянуто компоненти сформованості візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва (мотиваційний, когнітивний, естетичний, оцінний), критерії та їх показники, дібрано відповідні методики, що використовувалися в ході експериментальної роботи. Для оцінювання сформованості візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва використовувалася діагностувальна процедура вивчення ступеня прояву показників визначених критеріїв, що дало змогу зарахувати їх до того чи іншого рівня (творчий, продуктивний, репродуктивний). Дослідження проблеми розвитку візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва дало змогу побудувати експериментальну модель зазначеного феномена, яка передбачала проведення поетапної цілеспрямованої роботи. Зазначається також, що етапами були теоретичний, практичний, професійно-зорієнтований, на кожному з яких реалізовано такі педагогічні умови: забезпечення інтеграції фахових і психолого-педагогічних дисциплін; сприяння розвитку емоційно-почуттєвої сфери студентів засобами візуального мистецтва; залучення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до розв'язання професійно-зорієнтованих завдань у позааудиторний час. Наведено порівняльні дані рівнів сформованості візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва на констатувальному та прикінцевому етапах експерименту. Відзначено позитивні зміни зазначеного феномена в експериментальній групі в значному результаті й менш вираженому в контрольній групі, так доведено її результативність.

Ключові слова: професійна освіта, образотворче мистецтво, професійна культура майбутніх учителів образотворчого мистецтва, культуротворча діяльність, візуальне мислення, креативність, інтерпретаційні вміння, формування візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Зміст освітньо-професійної програми здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем зі спеціальності 014 «Середня освіта (Образотворче мистецтво)» та навчальних робочих програм передбачає набуття студентами компетентностей естетичного й художнього характеру. Водночас у підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва на сучасному етапі необхідним є формування в них візуальної культури, що є необхідним складником професійної культури. Сформованість візуальної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва розглядаємо як складне особистісно-професійне утворення, що характеризується настановою на здійснення культуротворчої діяльності, досягнення успіху в ній, наявністю сукупності психолого-педагогічних і художніх знань і практичних умінь, візуального мислення та креативності, а також здатності до інтерпретації й оцінювання художньо-творчих продуктів у галузі образотворчого мистецтва та сучасних видів мистецтв.